

88,26 Isten *jav.*: Uristen — Valamennyi régi kiadásban *Isten* olvasható; a szótagszám miatt változtattam meg.

88,28 engedű *jav.* engedjed — A lőcsei kiadás alapján, mely Eckhardt jegyzete szerint „hibás szótagszámot ad”, pedig éppen fordítva van.

90, Cím terjessze reá (sh.) *jav.*: terjessze is reá (1974)

94,2 Az Urra öröké kik az Égben néztek *jav.*: Emberi nemzetre kik az Égből néztek — Lásd a következő sort is!

94,3 Öt teljes sziből *jav.*: Az Urat öröké — E két sor javítása a lőcsei kiadás alapján történt. (Vö. 4,5) Támogatja a javítást Balassi mintájának, Buchanan verses parafrázisának szerkezete, ahol minden versszak végén ez a refrén van: Aeternis Dominum tollite laudibus. Balassi ezt művészi módon variálja, abban azonban következetes, hogy az ennek megfelelő sorok nála is a versszakok utolsó sorai, és hogy e sorokban az „öröké” és az „Ur” szavak megismétlődnek. Ennek a szerkezetnek a lőcsei változat felel meg inkább. Gyengéje viszont e változatnak, hogy Buchanannál nem szerepel az a mozzanat, hogy az urat dicsőre égi sereg lenéz az emberekre. A főldi halandókra csak Buchanan másik versformában írt parafrázisa utal, de másképpen: Laudate Dominum caelitem Chori beati, qui *procul Contagio mortalium* Templa aetheris tuemini.

94,8 csillagok sok száma *jav.*: Égnek sok csillaga — A javítás a lőcsei nyomtatvány alapján történt.

94,20 Eső, hó, szél és vész, *jav.*: Kőeső, hó, szélvész, — Az utóbbi változat csak Kassai András 1644-i nyomtatványában fordul elő. (Vö. 38,11) A javítást megerősíti, hogy Buchanan zsolttáparafrázisának megfelelő helyén is előfordul a „kőeső”, vagyis jégeső: *Grando fulguribus fulgura grandine Permista*... Mint Varjas Béla figyelmeztetett rá, a *kőeső* szó „jégeső” jelentésben a XVII. században már ritka lehetett; a NySz adatai támogatják ezt. (I, 702.) A Geleji Katona től idézett példamondat („A jég-esőt kö-esőnek nem szintén jól mondják”) azt mutatja, hogy az elnevezést nem tartották „logikusnak”, s ezért mehetett ki a divatból. A javítást tehát a „lectio difficilior” törvénye is támogatja.

94,22 ágak, *jav.*: ággal — Ezt a változatot is csak Kassai nyomtatványa őrizte meg, s Buchanan megfelelő helye támogatja: *Colles pampineis frondibus obsiti*. Az *ékesült* alak egyébként is furcsa önálló jelzőként.

95,5 förtelmes (sh.) *jav.*: förtelmem (1974)

95,7 Istenem (sh.) *jav.*: Uristen (1974)

Stoll Béla

Szenci Molnár Albert versfordításai egyes Nyéki Vörös Mátyás kiadások függelékében

Nyéki Vörös Mátyás *Tintinnabulum tripundantium* című művének kiadásai két világosan elkülöníthető csoportot alkotnak, melyeket Jenei Ferenc katolikus és protestáns típusnak nevezett.¹ A protestáns típusú kiadásokban a szöveget magyar címmel, protestáns szempontoknak megfelelően kihagyásokkal közölték. E kiadások végén pedig „Hogy ez könyvnek utollja üressen ne maradjon, tehát még-is a’ Kegyes Olvasónak edgy nehány szép intő Verseket hozok elő.” megjegyzéssel tizenhárom nem Nyékitől származó vers következik.

Waldapfel Imre 1934-ben az évszám nélkül megjelent XVII. századi lőcsei² és az 1784-es budai kiadás alapján a versek egyikéről megállapította, hogy Horatius I. 1. szatírája egy részletének magyar fordítása, melyet az ismeretlen fordító a „barokk Sinnspruch” szellemében erkölcsi céllal tolmácsolt magyarul.³

E versek valamennyiének közvetlen forrását Szenci Molnár Albert *Discursus de summo bono* című fordításában találjuk meg. A *Discursus* Georgius Ziegler *De incertitudine rerum humanarum discursus theologicus, ethicus et historicus* című Rigában először 1598-ban latinul, majd a szerző kiadásában 1599-ben németül megjelent műve. A német kiadást Josquinus Betuleius kibővítve *Vom höchsten Gut* címmel 1609-ben Hanauban újra megjelentette. A Betuleius-féle változatot 1618-ban Lőcsén kiadták,⁴ Szenci fordítása ugyanitt jelent meg.

A *Discursus* céljának a Legfőbb jó felkutatását tekintti, s tudós módon gyakran támaszkodik „régibőlcsék mondásaira”,⁵ melyeket Betuleius német, Szenci pedig magyar versekben tolmácsolt.

¹ Pécseli Király Imre, Miskolczi Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei. Sajtó alá rendezte: JENEI Ferenc, KLANICZAY Tibor, KOVÁCS József, és STOLL Béla. RMKT XVII/2. Bp. 1962. 484.

² RMK I, 1597

³ WALDAPFEL Imre (Trencsényi): XVII. századi fordítás-töredék Horatiusból. Ikt 1934. 402. — TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre: Klasszikus arcképek. X. Horatius. Bp. 1964. 64–65.

⁴ RMK II, 383

⁵ Szenci Molnár Albert: *Discursus de summo bono*. Lőcse, 1630. 7. (RMK I, 594)

Mind Nyéki Vörös Mátyás, mind Szenci műve a földi élet helyett a túlvilágra irányítja a figyelmet. Viszont míg a *Discursus*ban a való világ egyes javainak tagadásán van a hangsúly, a *Tintinnabulum* a túlvilági életet már barokk szellemben hangsúlyozza és részletezi.

A Nyéki-kiadásokban szereplő *Discursus*ból vett versek még nem szakadtak el teljesen az eredeti műben betöltött szerepüktől, ugyanis a *Discursus* II—V. fejezetének megfelelő tartalmi egységeit summázó címek után következnek.

„A, Testi Gyönyörűségekből igaz Bóldogság és valóságos öröm nem találhatóik.” cím alatt a RMKT XVII/6. kötetében⁶ kiadott a), b);

„Ez Világi Szerencsében-is nintsen semmi igaz.” cím alatt az i), j), k), l), m);

„Továbbá, a Gazdaságban-is nints semmi tellyesség.” cím után a pp), vv), uu), zz);

„Nem bizonyos e' Világi tisztület és ditsőség.” cím után a ddd), eee.

Igy tehát Arisztotelész (vv.), Augustinus (b.), Bernát (zz.), Boéthius (l, uu.), Cicero (a, m, eee.), Horatius (j, pp.), Publius (i.), Seneca (k, ddd.) egy-egy gondolatának Betuleius közvetítésével született Szenci-féle átköltései zárják ezeket a Nyéki-köteteket.

Feltételezhetjük, hogy a nyomdász, ha lett volna még helye, tovább folytatta volna a *Tintinnabulum*mal, különösen annak első részével párhuzamos gondolatokat tartalmazó Szenci-versek átvételét. Erre utal az is, hogy a *Discursus*-idézetek sorrendjét a válogató lényegében nem módosította, csak kihagyásokkal élt.

Valószínűnek tartjuk, hogy a versek először a XVII. század második felében Lőcsén, a Brewer-nyomdában, a *Discursus* kiadási helyén jelentek meg. Szenci klasszikus fordításai részleteikben ez által a lőcsői kiadás által hatottak a XVIII. században.

Itt jegyezzük meg, hogy 1701-ben Tótfalusi Kis Miklós is kiadta a protestáns változatú Nyéki-művet, azonban az eredeti költemény után Nyéki Vörös egyik katolikus típusú kiadásából egy Nyéki-vers szövegét közölte. Tótfalusi nyomdájában ugyanebben az évben megjelent a *Discursus* teljes szövege is.

Vásárhelyi Judit

Arany János: *Tetemre hívás*

(Metrikai elemzés)

Arany János e balladájának ritmikai mértékformáját utolsó nagy verstani műve befejező lapjain Horváth János jellemezte részletesen (*Vitás verstani kérdések*. Bp. 1955). Miként korábbi művében, a *Remszeres magyar verstanban* (Bp. 1951: 104), itt is változatosan kezelt daktilikus metrumot lát benne, kiegészítve új könyve újszerű szempontjaival, a magyaros moduláció mozzanataival. Horváth János többször tett kísérletet arra, hogy az időmértékes és a magyaros metrumok kapcsolatát a leíró verstan számára hozzáférhetővé tegye, hogy a keveredésben is objektíve elkülöníthesse az alkotó komponenseket. Ezirányú kutatása középpontjában (Gáldi László munkásságához hasonlóan) a sorszerkezet vizsgálatát találjuk, a hangsúlyos nyomaték szerepét keresi az időmértékes ütemekben. A *Tetemre hívás* időmértékes ütemei között például többször tribrachyst érzékel (három rövid szótagból formált verslábát), amelyekben olykor hangsúlyos nyomaték éri az első szótagot, némileg daktiluszi lejtést kölcsönözve így a klasszikus ütemnek. Horváth János tehát szótagok és verslábak vonatkozásában elérkezett a bimetrikus szemléletig. Egész sorokra, egész versekre nézve kevésbé. A hagyományos magyar ritmuselmélet bonyolult szabályai s a monometrikusan edzett *vershallás* szkeptikussá tette a metrumkapcsolatok elméleti perspektívája iránt — egy ritmusszemléleti változás felé vezető úton csupán az első lépéseket tette meg. Igaz, hogy súlyos aggályokkal heroikusan vívódva, e segéd tudomány, a verstan területén is a tudósi etiöa makulátlanságával. Targyilagos kritikára azonban szükség van, mert különben tévedések követőivé válhatunk. Horváth János az időmértékes és a hangsúlyos szótagnyomatékok egyidejű vizsgálatával maig érvényes metódust követett. Legnagyobb verstani tévedése, hogy e kettős szótagmérést a sorok monometrikus jellemzésének szolgálatába állította. A szimultán ritmus Ady-féle példájától is idegenkedett, számára a kettős nyomatékok vizsgálata csupán azért vált égetően szükségessé, hogy a különféle licenciák által oldott szerkezetű sorok monometrikus alkatát megbízhatóan tisztázhassa. A *Tetemre hívás* daktiloid tribrachysai például időmérték és hangsúly egyidejű jelenlétéből adódnak, de a sorok monometrikus-daktiluszi karakterét hivatottak bizonyítani. Horváth Jánosnak mind a bimetrikus sorokra, mind a stabil karakterűnek vélt monometrikus sorok változásaira nézve korrekt előítéletei vannak. Meg kell itt említenünk egy-két olyan elemzését, amely példázatosan bizonyítja a fentieket. Ady *A Tisza-parton* című versében például jambusi sorok társaságában anapestusziakat és daktilusziakat talál, s e fölöttébb gyanús „ritmikai

⁶ Szenci Molnár Albert költői művei. Sajtó alá rendezte: STOLL Béla. RMKT XVII/6. Bp. 1971.